

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

ГАВРИЛЮК Ігор Дмитрович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.985
DOI 10.32782/EP.2021.4.36

У статті наголошено, що для полегшення діяльності з розслідування корупційних злочинів і формування не тільки групових, а й видових окремих криміналістичних методик і мікрометодик, потрібно здійснити криміналістичну класифікацію вказаної категорії кримінальних правопорушень. Обґрунтовано, що криміналістична класифікація є інструментом виокремлення специфічних рис протиправних діянь, які відіграють важливу роль при визначенні меж і предмету доказування, обранні засобів доказування й організації їх досудового розслідування. Зазначено, що криміналістична класифікація дозволяє за певними критеріями виокремити певні види протиправних діянь з урахуванням не тільки особливостей кримінально-правової регламентації правопорушення, а і його механізму. Підкреслено, що криміналістична класифікація корупційних злочинів сприяє деталізації, з'ясуванню особливостей їхньої криміналістичної характеристики та розробленню гнучких і ситуативно пристосованих криміналістичних методик. Встановлено, що кримінальні правопорушення, скоєні стосовно дитини, відзначаються специфічним механізмом учинення та діяльністю з їх виявлення, розкриття та розслідування. З'ясовано, що криміналістична класифікація корупційних злочинів поєднує в собі два критерії – кримінально-правовий і криміналістичний. Запропоновано з метою упорядкування діяльності з побудови методики розслідування корупційних злочинів і їх різновидів здійснювати класифікацію згаданих протиправних діянь за наступними критеріями – суб'єктом, метою,

предметом, обстановкою, ступенем організації та масштабом кримінальної протиправної діяльності.

Ключові слова: криміналістична методика, корупція, корупційні злочини, криміналістична класифікація, критерій, методика розслідування, формування методики.

Постановка проблеми

В Україні й по сьогодні однією з найгостріших проблем залишається традиційна корупція у різних своїх проявах і сферах. Корупція негативно впливає на реалізацію конституційних прав людини і громадянина, проведення соціальних перетворень та економічний розвиток, викликає недовіру до державних інститутів, створює негативний імідж України на міжнародній арені [1, с. 181]. Відповідно корупція є тим негативним феноменом, з яким постійно ведеться «боротьба» на державному та міжнародному рівнях. Зокрема, за вказані протиправні діяння передбачена кримінальна відповідальність. Крім того, постійно вдосконалюється механізм протидії корупційним проявам, в тому числі в частині визначення ефективних тактико-організаційних і методичних рекомендацій щодо виявлення, розслідування та профілактики корупційних кримінальних правопорушень, нейтралізації та подолання протидії їх досудовому розслідуванню. У цьому контексті важливим напрямом дослідження проблематики криміналістичного забезпечення розслідування корупційних

кримінальних правопорушень узагалі та пов'язаних із отриманням неправомірної вигоди зокрема є визначення поняття таких протиправних діянь як об'єкту криміналістичних досліджень, з'ясування значення та системи криміналістичної характеристики досліджуваної категорії правопорушень як однієї з передумов побудови відповідної окремої криміналістичної методики.

Проте для полегшення діяльності з розслідування корупційних злочинів і формування не тільки групових, а й видових окремих криміналістичних методик і мікрометодик, потрібно здійснити криміналістичну класифікацію вказаної категорії кримінальних правопорушень.

Аналіз останніх досліджень

Питання криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень і її використання при формуванні окремих криміналістичних методик неодноразово досліджували з різних аспектів Р.С. Белкін, А.Ф. Волобуєв, В.Ф. Єрмолович, В.А. Журавель, О.Н. Колесниченко, В.О. Коновалова, О.В. Пчеліна, Р.А. Степанюк, В.Ю. Шепітько, А.В. Шмонін, М.П. Яблоков та інші.

Проте вказані наукові доробки визначають роль і місце криміналістичної класифікації злочинів у структурі криміналістичної методики, а також пропонують криміналістичну класифікацію окремих груп кримінальних правопорушень, як то злочинів у сфері службової діяльності, бюджетних злочинів, злочинів у сфері господарської діяльності тощо. Крім того, велика кількість наукових праць присвячена кримінально-правовій класифікації корупційних кримінальних правопорушень. Однак відсутні комплексні дослідження значення та критеріїв криміналістичної класифікації корупційних злочинів.

Тому **метою** представлено дослідження є встановлення місця та ролі криміналістичної класифікації корупційних злочинів при формуванні групових, видових і підвидових криміналістичних методик; виокремлення критеріїв класифікації корупційних злочинів.

Виклад основного матеріалу

Передусім необхідно проаналізувати нормативно-правові акти на предмет урегулювання ними законодавчого тлумачення поняття корупційних кримінальних правопорушень, у тому числі пов'язаного з отриманням неправомірної вигоди. В законі про кримінальну відповідальність визначено поняття «корупційних кримінальних правопорушень» та їх складу. Зокрема, як зазначається в примітці до ст. 45 КК України, «корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу» [2]. Однак систематизацію корупційних злочинів законодавець не здійснює.

Разом із тим криміналістичний інтерес для науки криміналістики представляє криміналістична класифікація, яка дозволяє за певними критеріями виокремити певні види протиправних діянь з урахуванням не тільки особливостей кримінально-правової регламентації правопорушення, а і його механізму. Така класифікація дозволяє визначити вид (групу) кримінальних правопорушень, у тому числі корупційних злочинів, при побудові відповідної криміналістичної методики. Крім того, за допомогою криміналістичної класифікації корупційних злочинів можна визначити зміст їх криміналістичної характеристики [3, с. 171]. Тому безапеляційним вважаємо твердження, що криміналістична класифікація кримінальних правопорушень органічно входить у структуру криміналістичної методики, адже без логічно обґрунтованої класифікації злочинів вибудувати систему окремих криміналістичних методик неможливо [4, с. 337].

Більше того, криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, у тому числі корупційних злочинів, спрямована на вдосконалення і розвиток методик розслідування окремих категорій злочинів, сприяючи деталізації, з'ясуванню особливостей їхньої криміналістичної

характеристики та розробленню гнучких і ситуативно пристосованих криміналістичних методик [5, с. 41; 6, с. 248; 7, с. 225]. Адже успішність розслідування будь-якого злочину зазвичай залежить саме від уміння слідчого проникнути не тільки в кримінально-правову, а й у криміналістичну його сутність [8, с. 35].

Окремо варто зазначити, що криміналістична класифікація корупційних злочинів поєднує в собі два критерії – кримінально-правовий і криміналістичний. Тому вважаємо за необхідне висвітлити позиції учених з приводу кримінально-правової класифікації вказаних протиправних діянь.

Зокрема, на думку Д.Г. Михайленка, важливою типологізацією корупційних злочинів є їх розподіл на дві принципово різні групи за критерієм механізму корупційних відносин на односторонні та двосторонні корупційні злочини. До односторонніх відносяться такі корупційні злочини, які можуть бути вчинені суб'єктом корупції одноособово без обов'язкової добровільної участі інших осіб. До двосторонніх корупційних злочинів відносяться такі корупційні злочини, які можуть бути вчинені виключно при обов'язковій добровільній участі декількох суб'єктів корупції [9, с. 10].

А.В. Савченко, досліджуючи проблеми кримінально-правового розуміння корупційних злочинів, здійснив класифікацію корупційних злочинів за декількома критеріями:

– залежно від послідовності групування корупційних злочинів у примітці до ст. 45 КК України та вчинення чи невчинення їх шляхом зловживання службовим становищем (корупційні злочини, вчинені шляхом зловживання службовим становищем; окремі корупційні злочини у сфері господарської діяльності, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, а також у сфері службової діяльності й професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг);

– за родовим об'єктом посягання (корупційний злочин проти власності; корупційний злочин у сфері господарської діяльності; корупційні злочини у сфері обігу нарко-

тичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; корупційні злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян; корупційні злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; корупційний злочин проти встановленого порядку несення військової служби/корупційний військовий злочин;

– за суб'єктами (ті, що вчиняються: службовими особами юридичних осіб публічного права; службовими особами юридичних осіб приватного права; особами, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг; працівниками підприємства, установи чи організації, які не є службовими особами, або особами, які працюють на користь підприємства, установи чи організації; загальними суб'єктами; військовою службовою особою);

– за предметом (предметні та безпредметні);

– за метою (ті, що передбачають мету одержання будь-якої неправомірної вигоди, і ті, що її не передбачають) [10, с. 19–20].

Ми повністю підтримуємо вищезапропоновану криміналістичну класифікацію корупційних злочинів. Проте вважаємо, що її можна доповнити такими критеріями як:

– за обстановкою вчинення корупційні злочини бувають такими, що вчиняються у сфері сільського господарства, мисливства на надання пов'язаних з ними послуг; лісового господарства та лісозаготівлі; рибного господарства; добувної промисловості та розроблення кар'єрів; переробної промисловості; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; водопостачання, каналізації, поводження з відходами; будівництва; оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів; транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності; тимчасового розміщування й організації харчування; інформації та телекомунікацій; фінансової та страхової діяльності; операцій з нерухомим майном; права, бухгалтерського

обліку, архітектури та інжинірингу, технічних випробувань і досліджень; адміністративного та допоміжного обслуговування; державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування; освіти; охорони здоров'я та надання соціальної допомоги; мистецтва, спорту, розваг і відпочинку; тощо;

– за ступенем організації кримінальної протиправної діяльності розрізняють корупційні злочини, що вчиняються одноособово, групою осіб, організованою групою або злочинною організацією;

– за суб'єктом корупційні злочини діляться на ті, що вчиняються службовими особами; службовими особами, які займають відповідальне становище; службовими особами, які займають особливо відповідальне становище; особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Крім того, вважаємо, що корупційні злочини варто класифікувати за таким критерієм як масштаб кримінальної протиправної діяльності. За вказаним критерієм слід виокремлювати технології злочинної діяльності та окремі злочини. При цьому в технологіях злочинного збагачення виділяють основні та підпорядковані злочини [11, с. 270].

Висновки

Отже, формування методики розслідування корупційних злочинів, зокрема поєднаних із отриманням неправомірної вигоди, неможливе без попередньої криміналістичної класифікації вказаних кримінальних правопорушень. Остання є інструментом виокремлення специфічних рис протиправних діянь, які відіграють важливу роль при визначенні меж і предмету доказування, обранні засобів доказування й організації їх досудового розслідування. З метою упорядкування діяльності з побудови методики розслідування корупційних злочинів і їх різновидів пропонуємо здійснювати класифікацію згаданих протиправних діянь за наступними критеріями – суб'єктом, метою, предметом, обстановкою, ступенем організації та масштабом кримінальної протиправної діяльності.

Література

1. Дудоров О.О., Ризак Я.В. Проблемні питання вимагання неправомірної вигоди при вчиненні підкупу службової особи юридичної особи приватного права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 180–191.
2. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
3. Казанська Л.М. Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних із корупцією. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 10-2. Том 2. С. 169–172.
4. Щур Б.В. Криміналістична класифікація злочинів: співвідношення із суміжними поняттями. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2010. Вип. 2. С. 337–344.
5. Тищенко В.В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насиленницьких злочинів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, 2003. 34 с.
6. Лисенко В.В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів: дис... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2006. 20 с.
7. Нікітіна-Дудікова Г.Ю. Криміналістична класифікація злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей. *Нове українське право*. 2021. Вип. 6. С. 224–229. DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.6.33>.
8. Запотоцький А.П. Криміналістична класифікація злочинів у сфері будівництва. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (11). С. 32–41. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/538/541>.
9. Михайленко Д.Г. Кваліфікація корупційних злочинів: навч.-метод. посіб. для студентів 5-го курсу Інституту прокуратури та слідства. Одеса: Юридична література, 2013. 136 с.
10. Савченко А.В. Корупційні злочини в Україні: проблеми кримінально-правового розуміння. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 14–24.
11. Пчеліна О.В. Криміналістична класифікація злочинів у сфері службової діяльності

**CRIMINALISTICS CLASSIFICATION
OF CORRUPTION CRIMES**

In this article, it has been emphasized that in order to facilitate the investigation of corruption crimes and the formation of not only group, but also types of separate forensic methods and micro-methods, it is necessary to carry out a forensic classification of the specified category of criminal offenses. It has been substantiated that forensic classification is a tool for identifying specific features of illegal acts, which play an important role in determining the boundaries and subject of proof, choosing means of proof and organizing their pre-trial investigation. It has been noted that the criminalistic classification allows, according to certain criteria, to single out certain types of illegal acts, taking into account not only the features of the criminal law regulation of the offense, but also its

mechanism. It has been emphasized that the criminological classification of corruption crimes contributes to detailing, the emergence of specific criminalistic practices and the development of flexible and situationally accurate criminalistic methods. It has been established that criminal offenses committed against a child are characterized by a specific mechanism of commission and activities for their detection, disclosure and investigation. It has been found that the forensic classification of corruption crimes combines two criteria – criminal and forensic. In order to streamline the activity of developing the methodology of investigation of corruption crimes and their varieties, it has been proposed to classify the mentioned illegal acts according to the following criteria – subject, purpose, object, environment, degree of organization and scale of criminal illegal activity.

Key words: *criminalistics methodology, corruption, corruption crimes, criminalistics classification, criterion, investigation methodology, formation of a methodology.*